

OPSTELLEN

OVER

DE

CHRISTELIJKE
OPVOEDING

B. Florijn

X

De puberteit (1)

Op de periode van het schoolkind volgt de puberteit. We zagen dat de periode van het schoolkind, zich kenmerkte door rust, door stabiliteit in de psychische ontwikkeling. Door rust ook in de lichamelijke ontwikkeling. De periode van het schoolkind zette weliswaar in met een korte periode van snelle groei, maar daarna stond de lichaamsgroei bijna stil. Het kind voelde zich sterk, kende geen vermoeidheid. Geen inspanning was het te groot.

Het kind in die periode dacht nog niet na over zichzelf. Peinsde daar niet over. Het kende wel bewustzijn, maar weinig zelf-bewustzijn. Het was nog deel van het gezin. En dat met een zekere vanzelfsprekendheid.

De puberteit

Dan volgt de periode van de puberteit. Een periode, waarin we Pré-puberteit kunnen onderscheiden de pré-puberteit en de wezenlijke puberteit. De pré-puberteit is dan de periode aan het begin van de puberteit, vanaf de leeftijd van ongeveer elf jaar tot zo'n vijftien jaar. Daarbij dient dan bedacht te worden dat bij de meisjes de puberteit zo'n anderhalf à twee jaar eerder inzet dan bij de jongens.

De pré-puberteit wordt gewoonlijk beschouwd als een negatieve periode, als een periode van afbraak van het schoolkind-zijn. Het is de tijd waarin het eens zo gave schoolkind innerlijk gedesorienteerd raakt, zich moe en lusteloos voelt en daarom wat negatief overkomt, een zekere grilligheid vertoont en af en toe erg neerslachtig is. Afgaande op de woorden die het kind veelvuldig gebruikt, heeft

Puberteit

men de pré-puberteit wel genoemd: de 'stik- en verrek-periode'. Het is geen sierlijke benaming, maar ze spreekt wel voor zichzelf.

Op de pré-puberteit volgt de wezenlijke puberteit, vanaf de leeftijd van ongeveer zestien tot achttien jaar. Tussen de puberteit en de pré-puberteit kunnen we een duidelijk onderscheid waarnemen. In de jaren van twaalf tot vijftien is er sprake van een innerlijke desoriëntatie. De puber ligt met zichzelf overhoop. De leeftijd van zestien tot achttien jaar laat zien, dat er een zekere bezinning op de eigen persoon is. Er is sprake van een zekere oriëntatie. Deze fase beschouwt men daarom als een positieve periode. In de wezenlijke puberteit begint er een wat positiever beeld van de puber te verschijnen. Er komt wat richting in zijn manier van doen. Vaak eerst nog wel met vallen en opstaan, maar tenslotte toont de puber als het goed is, toch een eigen structuur, een eigen zelfstandigheid.

Moeilijkheden thuis: een voorrecht

Conflicten

Niemand zal ontkennen, dat het kind in deze periode moeilijk kan zijn. Conflicten dreigen en komen voor. Conflicten met de ouders. Conflicten met zichzelf. Conflicten in de opvoeding. Dat deze moeilijkheden zich voordoen, is heel begrijpelijk en in zekere zin gelukkig. We hopen daar zo nog op terug te komen. Om deze conflicten noemt men deze periode wel 'de moeilijke leeftijd'. In zekere zin is dit terecht. Toch is het ook weer zo, dat in deze leeftijd de conflicten doorgaans weer opgelost worden. Op latere leeftijd schijnt dit vrijwel onmogelijk.

Altijd was het kind nog een onzelfstandig deel van het gezin. Het kon nog niet op eigen benen staan, had ook nog geen behoefte aan een eigen leven. Het ging als het ware helemaal op in het gezin, vormde er een geheel mee, was er deel van, onderscheidde zich er niet van. In de puberteit wordt dit anders. De puber wil op eigen benen staan. Hij voelt zichzelf verantwoordelijk. Ontdekt zijn eigen innerlijk. Hij komt tot een eigen oordeel, ziet zichzelf staan tegenóver de anderen. Het kind was opgenomen in het gezinsverband. De puber maakt zich daar los van. En omdat dit nieuw is en niet altijd op een verstandige wijze en niet altijd evenwichtig gebeurt maar vaak met horten en stoten, geeft dit gemakkelijk moeilijkheden.

Moeilijkheden thuis. Laten we er blij mee zijn, dat het kind juist thuis die moeilijkheden veroorzaakt. Niet omdat het dan verborgen blijft voor de buitenwereld, ook dat wel, maar bovenal omdat er uit blijkt, dat het kind nog een thuis heeft. Dat het nog een plaats heeft waar het moeilijk kan zijn, moeilijkheden kan veroorzaken. Het wijst op een gebondenheid en verbondenheid met vader en moeder, met het gezin. Het kind dat nooit gebonden was aan vader en moeder, dat reeds los was van het gezin, kent niet de noodzaak, de behoefte, om door moeilijkheden tot losmaking van vader en moeder te komen. Het heeft immers geen binding met het eigen gezin. Het hoeft zich dan ook niet los te maken. Daarom is het meestal geen zaak om verheugd over te zijn, als er zich in deze periode geen conflicten voordoen met het gezin waar het kind thuis hoort, waar het bij hoort. De binding met het gezin is dan nauwelijks aanwezig. En daardoor veroorzaakt het kind tegenwoordig in de puberteit veel minder moeilijkheden thuis, dan vroeger. Toen was de puberteit bij uitstek de moeilijke periode.

Het los-
makings-
proces

Hoe maakt het kind zich los

Het kind maakt zich los van het gezin. Hoe doet het dat. Door kritiek. Door kritiek uit te oefenen op vrijwel alles wat in het gezin plaatsvindt. Het heeft kritiek op de toon in het gezin. Op het gedrag in het gezin. Op het altijd eender zijn in het gezin. Op de 'saaie-braafheid' en de 'brave-saaieheid' van het gezin. Op het 'hier gebeurt ook nooit iets'. Die kritiek uit zich in de pré-puberteit vooral op uiterlijke dingen. In de puberteit zelf, ook op de wezenlijke zaken van het gezin. Daardoor ontstaan conflicten. Natuurlijk is dat niet altijd even plezierig voor vader en moeder en het kan vader en moeder soms wel eens te erg worden; maar laten we het toch waarderen dat het kind met zijn moeilijkheden en met zijn lastig zijn, nog bij ons komt en niet wegduikt in het grote zwijgen. In een onverschillig zwijgen. Vaak zijn de conflicten te heviger, naarmate de gebondenheid groter was. En nu is het niet zo, dat men in deze periode heeft te staan naar een geringere gebondenheid, maar men heeft er in deze periode toch wel voor te zorgen, dat er éne ruimte is voor het kind om enigszins zichzelf te kunnen worden. Misschien is moeder nog het meest bekwaam om deze ruimte te schenken. Vooral die moeder, die het één en ander over zich heen

Kritiek

Innerlijk
onzeker

kan laten gaan, die niet op alles zo heel precies acht geeft in deze leeftijd. Die wel eens doen kan, alsof ze niet alles ziet en hoort. Die zelf haar evenwicht weet te bewaren en niet zo gemakkelijk van haar stuk gebracht wordt. Die niet al te zenuwachtig, direct en op alles reageert, maar die ondanks alles toch weet, dat haar kind, ook dit kind in de puberteit, haar lief heeft. Een moeder die veiligheid blijft geven, ook aan dit wat moeilijke kind in deze wat moeilijke periode. Dan weet ze wel dat haar kind koppig kan wezen. Maar dan weet ze ook wel, dat deze koppigheid vaak een uiting is van innerlijke hulpeloosheid, innerlijke onzekerheid en dat ze haar kind dient door zich enigermate te handhaven, door zich enigermate te beschermen.

De ontwaking van de persoonlijkheid

Verliezen om
te behouden

Door allerlei veranderingen in het wezen van het kind en ook door de lichamelijke veranderingen die optreden, denkt het kind dat de wereld om hem heen verandert. Denkt het ook, dat zijn ouders veranderen, hem niet meer begrijpen. Maar het heeft niet door, dat het in de eerste plaats zélf verandert. En daarom moet het zich wel wat losmaken van de ouder, moet het wat afstand nemen. Daarom moet het zich ook wat losmaken van de ouders, met wie het zo'n hechte band heeft, met wie het zo innig verbonden is. Dat is niet gering. Maar dat is in zekere zin een bittere noodzakelijkheid. Dat geldt voor het kind. Dat geldt ook voor de ouders. De ouders zullen in zeker opzicht hun kind moeten verliezen, om het te behouden. En het kind zal in zekere mate zijn weg alleen moeten voortzetten.

Alles
wordt nieuw

Het eigen 'zijn' van de puber verandert. Het is niet zo, dat de wereld om de puber zo veel verandert. Het is een heel andere beleving. Doordat hij verandert, verandert zijn hele wereld. We zagen het al eerder: elke verandering is in wezen een totale verandering, een vernieuwing, een structuurwijziging. Alles wordt nieuw. De wereld wordt dieper. Wordt een eigen wereld, doordat de eigen persoonlijkheid ontwaakt. En ze ontwaakt, doordat psychische processen veranderen, doordat het lichaam verandert door de sexuele rijping. Met één woord: de puberteit wordt de periode waarin de eigen persoonlijkheid zich begint af te tekenen. Een wonderlijke en

zeer belangrijke periode. Nog één keer worden alle dingen nieuw. Wonderlijk is het, die vernieuwing van ons leven in de puberteit. Vernieuwing door de zelf-bewustwording.

Vernieuwing van ons leven heeft ook plaats daar, waar de liefde tot de levensgezel of levensgezellin mag gevonden worden. In het bijzonder ontvangt het leven daar een doel, krijgt een glans, vindt een bestemming. Maar boven al deze dingen, wezenlijk ervan onderscheiden, heeft levensvernieuwing plaats daar, waar de Heere het hart vernieuwt. Dan wordt het: "Zie, Ik maak alle dingen nieuw." En dat is een ontzaglijk gebeuren. En soms behaagt het de Heere deze periode te gebruiken, om Zijn genade in het hart van de ontwakende persoonlijkheid te verheerlijken. Wilhelmus à Brakel wees hier al op. Openb. 21:5

Met vallen en opstaan

Alles verandert. En in die veranderde wereld, die nieuwe wereld, moet de puber zijn weg gaan vinden. Daarbij komt hij vaak tot uitersten. En ook dat kan zijn nut hebben. Daardoor leert hij de onbeheersbaarheid der dingen kennen. En daardoor ontstaat de mogelijkheid het juiste midden te vinden. Maar door dat gaan tot het uiterste, faalt hij zo vaak. Vertoont hij vaak een onbeheerst gedrag. Daardoor ook ontstaan er zo licht schuldgevoelens en wordt het eigen innerlijk steeds weer nagevorst.

We zagen dat we de pré-puberteit konden onderscheiden van de wezenlijke puberteit. Maar nu lijkt het, of bepaalde eigenschappen en gedragingen in de pré-puberteit, zich herhalen in de puberteit. Zo kan het zijn dat de pré-puber wat neerslachtig, grillig, koppig is. Dit komt ook voor in de puberteit. Toch hebben deze eigenschappen en gedragingen dan wel een heel verschillende achtergrond. Eigenlijk is het zo: de pré-puber is lichamenlijk een wat onrustig en vermoeid kind. Dit komt door de snelle groei en ook door de andere, nieuwe mogelijkheden die zich ontwikkelen. Daardoor wordt hij wat neerslachtig, wat grillig. Maar dit is toch wel een heel andere neerslachtigheid dan die van de puber. Neerslachtigheid

Bij de puber is het, als worden zijn ogen geopend voor een totaal nieuwe wereld om hem heen. Hij wordt die wereld gewaar. Hij probeert te komen tot een eigen oordeel, heeft enig inzicht in de

eigen zelfstandigheid, stelt zich daardoor tegenover de ander, ontdekt dus als het ware zijn eigen innerlijk. Maar hij kan die wereld nog niet aan. Daardoor ontstaat zijn neerslachtigheid, die dus wezenlijk onderscheiden is van de neerslachtigheid van de pré-puber. Bij de pré-puber heeft die neerslachtigheid een lichamelijke basis en is ze, door het besef van afbraak en de gevoelens van onlust, negatief van toon. Bij de puber heeft die neerslachtigheid meer een psychische oorzaak en heeft ze te maken met het besef van het falen in een op zich positieve ontwikkeling van de eigen mogelijkheden, van de eigen persoonlijkheid.

Eenzaamheid

De pré-puberteit zet de wezenlijke puberteit in, maar is toch ook weer anders dan de puberteit. De pré-puber komt ook wel in oppositie tegen veel dingen, voelt zich ook onzeker en slap, verwaarloost vaak ook zijn schooltaak enigszins, is ook wat onregeerbaar, maar is toch niet, als de wezenlijke puber, vervreemd van zijn omgeving. De pré-puberteit is de fase van de afbraak van het 'school-kind-zijn', van overgang naar de puberteit, een negatieve fase en daardoor toch wel te onderscheiden van de puberteit. De wezenlijke puberteit is positief, een fase van ontwikkeling, van ontplooiing van het nieuwe. De pré-puber kent een zekere eenzaamheid, maar de puber is werkelijk eenzaam. De pré-puberteit kan vooral het meisje sterk aangrijpen door de ingrijpende lichamelijke veranderingen. Toch gaat doorgaans juist bij haar deze periode snel voorbij.

Vergelijk
1 Kor. 13:11

Heenwending
naar het
innerlijk

Heel veel nieuwe dingen komen op de puber af. Een hele nieuwe wereld. Dingen die hij nooit vermoed heeft. Al zijn eigenschappen, al zijn vermogens worden uit het kinderlijke verband losgemaakt. Het kind moet afleggen hetgeen eens kinds was. En alle eigenschappen moeten als het ware uit dat kinderlijke 'zijn' losgemaakt worden en geschikt gemaakt worden voor een totaal nieuw 'zijn'. We zullen het zien als we het gaan hebben over de waarneming. Dan gaan nieuwe werelden open. Ook de eigen gevoelswereld gaat zich doen gelden. Erotiek en sexualiteit doen hun intrede en moeten geïntegreerd worden in het gevoelsleven. Sociale gevoelens komen tot ontwikkeling. Er komt in deze periode een heel sterke heenwending naar de innerlijkheid. Het kind wendt zich af van het concrete, van het doen en komt tot het abstracte, tot nadenken, tot bezinning op zichzelf. De puber wordt geconfronteerd met zijn eigen innerlijk, met zichzelf, met zijn persoonlijke problematiek; ziet zichzelf

als iemand met een eigen identiteit, voelt zich een eigen persoonlijkheid worden. Zo gaat het kinderlijke geheel verloren.

De puberteit, een moeilijke periode, maar ook een heel belangrijke periode. De fundamenteën voor het latere leven worden gelegd. Het karakter wordt gevormd. Nu is het natuurlijk wel zo, dat de basis van het karakter reeds in de voorgaande perioden is gelegd en dat ook de latere perioden in dit opzicht van groot belang kunnen zijn. Maar dat neemt toch niet weg, dat juist ook de puberteit wat dit betreft van zeer groot belang is.

Als we iets in algemene termen willen zeggen over de puber, stuiten we direct op een moeilijkheid. Het is al een veralgemeniseren wanneer we spreken over 'het' kind en niet over 'dit' kind. Maar veel bezwaarlijker is het te spreken over 'de' puber. De puber in het algemeen. Want zo wil de puber juist niet gezien worden. Hij krijgt iets eigens. Hij voelt dit ook zo. Hij wil ook niet anders. In zekere zin zou men kunnen zeggen dat het schoolkind nog tevreden is met een 'groepsbenadering', maar de puber neemt daar in geen geval genoegen mee. Hij of zij wil individueel, persoonlijk benaderd worden. Dat is ook wel weer begrijpelijk en verklaarbaar. Het is ook geen geringe zaak zichzelf te ontdekken. Zichzelf te mogen zien als iemand, onderscheiden van een ander. Zijn eigen innerlijk te leren kennen. Het is niet gering als men zich van zijn gevoelsleven wat bewust gaat worden, als de eigen persoonlijkheid enigermate ontdekt wordt. Als men zich enigszins bewust wordt, zelf iemand te zijn. Daarom vraagt deze leeftijd in de opvoeding om een aparte benadering. Dat maakt deze periode vaak ook wat moeilijk in de opvoeding.

Individuele
benadering

Naast de kwestie van de persoonlijke vormgeving en benadering is het ook van groot belang, dat in de puberteit door de sexuele rijping het onderscheid tussen jongen en meisje, als het goed is, steeds groter wordt. Het zijn geen kinderen meer die met elkaar omgaan, maar het zijn weldra jonge mannen en vrouwen die hun eigen ontwikkeling ontvangen en doormaken naar de mannelijke en vrouwelijke volwassenheid. En bij die jonge mensen worden de verschillen onderling ook steeds groter. De maatschappelijke verschillen, de verschillen in opleiding, vragen verder ook om een aparte benadering.

Tegen-
strijdig-
heden

Er kleven dus bezwaren aan om over 'de' puber in het algemeen te spreken. Toch heeft men wel gezocht naar algemene typering van deze leeftijd. Zo heeft men de puberteit wel genoemd: de leeftijd der tegenstrijdigheden. Dat is ook wel terecht. Er kunnen zich wonderlijke tegenstrijdigheden voordoen bij een jongen of meisje in deze leeftijd. Zo kan het zijn, dat een jongen het ene ogenblik gruwelijk grof en onbeschoft kan zijn en een volgend ogenblik overgevoelig. Ook bij het meisje treffen we dergelijke zaken aan. Tegenstrijdige uitingen. Teerheid en ruwheid, mijmeren en uitgelaatenheid, dwepen en vlegelachtigheid, verlegenheid en opschepperij.

Maar zou het ook weer niet zo kunnen zijn, dat aan deze verschillende uitingen eenzelfde oorzaak ten grondslag ligt. Dat bijvoorbeeld nu eens het uiten van grote dwaasheid en dan weer grote zwijgzaamheid, beide dienen moeten om het eigen innerlijk te verbergen. Zo kunnen naast elkaar gevonden worden ruwheid en tederheid, verlegenheid en onbeschoftheid, overgevoeligheid en grofheid, een bijzonder grote mond en onzekerheid. Zo kan er zijn aan de ene kant het niet dulden van ook maar enige bemoeienis van de ouders en aan de andere kant toch een leunen aan de ouders. Maar door dergelijke tegenstrijdigheden kan het wel moeilijk worden tussen ouders en kinderen en dan kan het zijn dat ze komen tot het grote zwijgen jegens elkaar.

Tegenstrijdigheden. Ze zijn ook wel begrijpelijk. We denken nog eens terug aan het pasgeboren kind. We zagen toen, dat dit kind nog geen referentiekader kende. Het kon allerlei gewaarwordingen nog niet plaatsen, nog niet in verband brengen met vroegere ervaringen. Er was niet iets waarop het terug kon vallen. Alles was nieuw. En nu, in de puberteit, ontmoeten we iets dergelijks. De puber ontdekt zichzelf, beleeft zichzelf, ervaart dat hij een eigen gevoelen heeft, een eigen denken bezit. Maar hij kent de diepte van dat gevoelen en van dat denken nog niet. Heeft voor dat eigene ervan, nog geen referentiekader. En mede daardoor leeft de puber in een geheel eigen, nieuwe wereld. Een wereld met ontzaglijke mogelijkheden, een wereld ook afgrondelijk diep. Maar mogelijkheden en diepten waarvoor hij nog geen referentiekader heeft waarop hij terug kan vallen. Hij kan de nieuwe ervaringen nog niet in verband brengen met vroegere ervaringen, nog niet inpassen. Hij heeft er nog geen geheel voor. Er is ook nog zo weinig samenhang en evenwicht tussen de vernieuwde functies. En daardoor ontstaat

zo gemakkelijk een doorschieten van een bepaalde functie. Zo kan het meisje zo overgevoelig doen in deze periode en de jongen zo extreem logisch. Het zijn ook wonderlijke ontwikkelingen: bewust worden van een eigen gevoelen, ervaren en van een eigen denken.

De puber komt in deze periode tot bewustzijn van zichzelf, van zijn persoon. Dat is niet hetzelfde als zelfbewustheid of zelfverzekerdheid. Het is een bewustzijn omtrent zichzelf, omtrent de eigen persoonlijkheid, een zich bewust zijn van zichzelf. De puber heeft daardoor voortdurend een oordeel over zichzelf. En dat maakt zijn leven moeilijk. Veel is er in deze periode dat voor de puber nieuw en onbegrijpelijk is. Hij is nog kind en geen kind meer. Zelfstandig en toch slaaf. Heeft hoge idealen en loopt vaak tot zijn knieën in de modder. Steeds is er die innerlijke afweging die tot een bepaald oordeel over zichzelf leidt. Dat oordeel gaat niet alleen over zijn daden, over wat hij doet, het gaat veel dieper. Het gaat er niet alleen over of het goed was of niet goed, wat hij gedaan heeft. Het gaat bij die beoordeling over hemzelf. Over zijn 'zijn'. Over zijn innerlijk. Over wat hem of haar dreef. Het gaat om een oordeelveling over zichzelf. Over zijn innerlijke motieven. Over zijn wijze van zijn. En daardoor wordt hij vaak moedeloos, valt zichzelf tegen, wordt daardoor onevenwichtig. Heeft vaak een negatief oordeel over zichzelf, en niet alleen over zijn daden. De puber zal daarom ook niet zo snel zeggen: "Dat was verkeerd van mij", maar eerder: "Ik deug niet." Het is dus een verandering van 'zijn' die zich voltrekt. En dat is wel heel belangrijk. Het is dus niet meer alleen een beoordeling van zijn daden, maar een beoordeling van zijn persoon. En daarvoor is 'afstand nemen' nodig. Deze zelfbeoordeling wijst dus toch wel op een ontwikkeling in de richting van volwassenheid. Er zit iets in van een mogelijkheid om zelfstandig zijn weg te gaan. Maar, door alle veranderingen wordt de puber onzeker. En daarom wordt hij gemakkelijk koppig, is hij onevenwichtig. Hij wil op iemand steunen én hij wil vrij zijn in het nemen van beslissingen.

Bewustzijn
van zichzelf

Houden we vast aan de indeling van de puberteit in tweeën: pré-puberteit en puberteit, dan noemt men de pré-puberteit wel een negatieve periode. Het is wel te begrijpen dat men deze eerste fase van de puberteit zo aanduidt. Toch zou het misschien beter zijn, te spreken van een oppositionele periode (oppositie = tegenstand, ver-

Een oppositio-
nele periode

zet). De pré-puber verkeert inderdaad in de leeftijdsfase waarin hij zich afzet. Afzet tégen. Vaak tegen vrijwel alles. Het is als bij de koppigheidsperiode van het kleine kind, de peuter. Dat kind wil eerst ook niets. Het zegt alleen 'nee'. In de pré-puberteit vinden we daar min of meer een herhaling van. De pré-puber zegt ook 'nee', tegen alles. Hij wil niet. Het is de periode van de tegenspraak. De puber is toch weer wat anders. Hij zoekt, zoekt naar het ware vaak. Zoekt te doorgronden, zoekt naar het wezenlijke. Verwerpt daardoor veel dingen die hij niet wezenlijk acht. In dat zoeken komt hij soms tot een eigen mening. Later, in de periode van 18 tot 24 jaar, zal de adolescent met die gevonden eigen mening tot de maatschappij gaan. Tenminste als hij niet te zeer ontmoedigd is.

Een ver-
schuiving

In het hoofdstuk over de levensgang - hoofdstuk III -, hebben we er op gewezen, dat er de laatste tientallen jaren een verschuiving heeft plaatsgevonden. We signaleerden, dat de puberteit vroeger de periode van de moeilijkheden met de zelf-vorming, de innerlijke ontwikkeling, was en dat tegenwoordig de moeilijkheden verschoven zijn naar de adolescentie. In de plaats van de identiteitsproblemen van de puber, zijn veelal de maatschappelijke problemen van de adolescent gekomen. We hebben toen ook getracht daar een verklaring voor te geven. U kunt deze vinden op bladzijde 83 tot 86 van hoofdstuk III. We willen wat we daar schreven, toch nog wat nuanceren en aanvullen. Zou het namelijk geen verschil maken uit welk milieu het kind komt, hoe de intelligentie is, de opleiding, enzovoort. Zou het misschien niet ook zo zijn, dat bij een wat lagere intelligentie en een wat lagere opleiding, de puberteit vaker een moeilijke periode is. Het kind dat wat meer driftmatig reageert, uit zich in deze leeftijd vaak op een onverantwoordelijke, onaanvaardbare wijze. De puber met een wat hogere intelligentie en scholing, beseft vermoedelijk sterker, juist tegenwoordig, dat hij zich beter maar wat kan aanpassen. Hij beseft verschillende dingen misschien wat dieper. Zou het ook niet juist daardoor kunnen zijn dat hij, misschien onbewust, aanvoelt dat hij zich wat verbergen moet, wil hij mee kunnen doen; bevreesd zijnde uit de gunst van anderen, ook van ouderen, te vallen. Niet dat hij daardoor eerlijker wordt. Daardoor wordt hij vaak onbereikbaarder.

De puberteit: de periode van tegenspraak, van verzet. We moeten tegenwoordig constateren, dat de periode van de tegen-

spraak minder opvallend is, omdat de vaderlijke autoriteit vrijwel verdwenen is. De vader die met gezag omgeven is. De vader die, niet autoritair, maar wel met autoriteit, besliste hoe het moest. Op elk terrein zijn we dat kwijt. Thuis, maar ook op school. Thuis. Alles doen we om het conflict te vermijden. Wij gehoorzamen het kind. En daardoor ontnemen we het kind een ontwikkelingsmogelijkheid. Wij voegen ons in deze periode naar het kind. Het kan van ons krijgen wat het begeert, als het ons maar geen moeilijkheden bezorgt. Als het ons maar niet hindert in onze bezigheden. Als het maar rustig is en ons niet vermoeit. Dat is zo thuis, dat is ook vaak zo op school. Terecht constateerde iemand, dat de autoriteit van de vader op de moeder overgegaan is en dat de school van een 'vaderlijke school' een 'moederlijke school' geworden is. Een 'vaderlijke school', een school met autoriteit, daagde de leerling uit tot het leveren van prestaties. De 'moederlijke school' heeft geen uitdagend karakter, maar nodigt uit, heeft een uitnodigend karakter. In de hele opvoeding is deze gedachte centraal komen te staan. En toch, zou het niet juist de uitdaging zijn, die de puber wenst. Het zich ergens voor inzetten. Het vragen en streven naar een ideaal. Juist niet de uitnodiging. Dat vindt hij veel te zacht. Het is jammer dat de vaderlijke autoriteit vrijwel verdwenen is. Die autoriteit van vader prikkelt de puber nog, daagt hem uit. Geeft hem ook de gelegenheid tegen die autoriteit in te gaan. Geeft hem in zekere zin de gelegenheid daartegen aan te schoppen, zich daar tegen te verzetten, tot het uiterste te verzetten. En nu is die vaderfiguur weg. Dan is het ook de moeite niet meer, om je ergens tegen af te zetten, om je ergens dik over te maken. Dat is dan ook niet nodig. Dan is het ook de moeite niet meer waard om ergens ruzie over te maken, om een conflict aan te gaan. In het zoeken van een conflict zit altijd nog een zekere vorm van één-zijn. Geen conflicten meer hebben wijst ook op een veel grotere distantie, afstand, tussen ouders en kinderen. Conflicten wijzen nog op een zekere vorm van verbondenheid. Het ophalen van de schouders duidt op een veel grotere afstand; is onaangedaanheid, onverschilligheid. Dan gaat de puber zijn eigen gang. De vader met autoriteit, met gezag, had nog wat te bieden. Hij had nog dingen waarvoor hij zich inzette of meende zich in te moeten zetten. Hij zag dat nog als een noodzakelijkheid of, als hij dat misschien al niet meer zag, hield toch nog de vorm daarvan over en hield daaraan vast. Hij had dan toch nog wat. De vader zonder enige autoriteit heeft in zeker opzicht de strijd opgege-

Met gezag
bekleed

Een vaderlijke
school

Een moeder-
lijke school

Beslistheid in
de opvoeding

ven, als hij deze al ooit begonnen was. Als hij het tenminste nodig oordeelde om het risico van strijd te lopen. Als hij het tenminste belangrijk vond, dat zijn kind nog bepaalde dingen moest kennen, moest doen, ook in deze periode moest leren. Als hij het tenminste nog nodig, nog belangrijk vond dat de puber moet gehoorzamen. Daar waar de vaderlijke autoriteit verdwijnt, weet de beginnende puber niet meer waar hij zich aan te houden heeft, waarnaar hij zich richten moet. Dan is er sprake van een leeg vaderbeeld. En nu is het nog altijd zo, dat iemand tegen wie men zich kan afzetten, veel waardevoller is dan iemand waarbij dat niet meer kan. Kan men zich niet meer afzetten, dan wordt het komen tot volwassenheid, tot zelfstandigheid en tot een persoonlijkheid, wel moeilijk. Dan wordt het komen tot volwassenheid en zelfstandigheid, de wording tot een persoonlijkheid, bijna onmogelijk. Daarmee pleiten we niet voor hardheid in de opvoeding, maar wel voor beslistheid en duidelijkheid en leiding. Het is verschrikkelijk wat een vader zijn kind aandoet, als hij uit de opvoeding verdwijnt.

En moeder doet veelal niet zo heel veel anders, want ook het moederbeeld is erg uitgehold de laatste jaren. Ze heeft geen voldoening meer in het alleen moeder-zijn en in het alleen echtgenote zijn. Ze heeft het moederbeeld leeg gemaakt. Zo zien we tegenwoordig én bij vader én bij moeder een uitholling van de functies. Misschien enigszins een verbreding, maar wel een verbreding die ten koste gegaan is van wezenlijke, onmisbare verdieping.

Niet begrepen
worden

Belangrijk in de pré-puberteit maar ook in de puberteit, is dus een vader met autoriteit. Een vader die niet alles over zijn kant laat gaan, die gelukkig niet altijd zijn kinderen begrijpt. En gelukkig is ook de moeder die niet alles begrijpt. De puber heeft nodig: een vader die leiding weet te geven en een moeder die dit op haar terrein ook weet te doen. Daar heeft de puber behoefte aan. Dán kan hij zich ontwikkelen. Terecht heeft eens iemand gezegd: "Elk kind in de puberteit heeft recht op een dosis wanbegrip." Op een niet begrepen worden. Ellendig is het, die altijd alles begrijpende ouders en die daardoor alles goedvindende ouders. En nu weet ik wel, nu benadruk ik dat misschien te sterk, maar laten we er eens over nadenken.

Het is toch ook wel begrijpelijk dat de puber behoefte aan autoriteit en leiding en heeft. Kijken we nog eens naar de voorgaande

periode, de periode van het schoolkind. We hebben toen gezien, dat als een periode op zijn best is geweest, optimaal geïntegreerd is, dat dan de afbraak komt. Afbraak om plaats te maken voor iets anders. Zo is het ook met de periode van het schoolkind. Die wordt afgebroken. Afgebroken in de pré-puberteit. Maar als het kind nu geen leiding krijgt in de periode die dan aanvangt, hoe moet het dan tot een nieuwe vormgeving komen. En nu is het wel zo dat dit de periode van het ontwakende bewustzijn van zichzelf is, maar ook deze eerste fase mag het kind toch niet overvallen en doormaken zonder enige leiding. Zonder leiding, juist in deze tijd, waarin bijkans alle normen en waarden afgebroken worden. Is er iets schadelijker voor de puber. Hij zal zich tegen die leiding enigermate verzetten, maar ze toch ook ervaren als een zekere veiligheid. En daarvan is geen sprake bij allesbegrijpende en goedvindende ouders. Een puber wenst niet eens begrepen te worden.

In de puberteitsleeftijd doen zich veranderingen voor op lichamelijke en op psychisch gebied. We letten eerst op de lichamelijke veranderingen.

Het lichaam in verandering

Bij de intrede van de puberteit vallen de lichamelijke veranderingen heel sterk op. We hebben gezien dat het schoolkind een harmonisch beeld vertoont. Het kind is af. Als kind is het evenwichtig van bouw. En dan doet de puberteit haar intrede. De kinderlijke, harmonische vormen worden afgebroken door een versnelde lengtegroei. Maar niet alles groeit tegelijk. En niet alles groeit even snel. Eerst groeien vooral de armen en benen, terwijl de groei van de romp pas later inzet. De onderlinge verhoudingen tussen de verschillende lichaamsdelen blijft niet gelijk. Daardoor gaat de harmonie in de lichaamsbouw verloren.

Versnelde
onevenredige
groei

Door die onevenredige groei heeft de puber zijn motoriek niet meer in bedwang. We kennen allen bijvoorbeeld de wijze waarop hij gaat zitten. Het is meer een neervallen dan een gaan zitten. Het lijkt wel alsof hij opzettelijk tegen alle voorwerpen van ons meubilair aan trapt. Maar zo is het toch niet. Het wordt veroorzaakt doordat hij zijn lichaamsbewegingen niet meer beheerst. Vaak denkt hij nog juist langs de verschillende voorwerpen heen te kunnen, maar

hij raakt ze bijna altijd. We zeggen dan: "Kijk toch wat beter uit." En: "Gooi die deur toch niet zo wild dicht." Maar het is geen kwestie van beter uitkijken, het is een kwestie van een nog niet beheersen van de spieren, van een nog onvoldoende onder controle hebben van het snelgroeïende lichaam. Elke beweging krijgt daarvoor iets onhandigs en stunteligs, vaak ook iets lomps, iets karikaaturachtigs. Hij kent ook de kracht nog niet van zijn veranderend lichaam. Als hij een tikje wil geven, slaat hij vaak veel te hard.

Ook is na de lengtegroei, de breedtegroei opvallend. De schedelomvang neemt eveneens toe. Maar ook hier is die groei weer ongelijkmatig. Eerst groeien de neus en de oren. Later de kaken en dan vooral de onderkaak. Het gelaat wordt er niet schoner door. De pubers zien dit zelf ook. Ze schamen zich daarom vaak voor hun eigen lichaam. En juist omdat dit lichaam zo verandert, is het er mee als met alle dingen die veranderen, die nieuw zijn: ze schenken er veel aandacht aan. Zelfs heel kleine dingen, bijvoorbeeld een enkel puistje, kunnen hen mateloos irriteren. De handen en voeten veranderen ook snel. Ze groeien in een korte tijd heel snel uit. Zo krijgt de puber grote handen, plompe voeten. De spieren ontwikkelen zich dan, maar de spierkracht is meer intens dan duurzaam. De puber is betrekkelijk gauw moe en lijkt mede daardoor ook vaak lui. Dikwijls maakt de puber veel te grote bewegingen en ook zijn die bewegingen nogal eens veel te overvloedig, ook als hij praat. Alles doet wat overdadig aan.

De oorspronkelijke lichamelijke harmonie herstelt zich slechts langzaam en vergt heel wat van de krachten van de puber. Daardoor ontstaat vaak een nerveuze prikkelbaarheid bij de puber en is hij snel vermoeid. Ook de onverzadigbaarheid van de puber heeft te maken met de ingrijpende lichamelijke veranderingen. Daarom ziet men vaak dat de puber zijn ontbijt in de school voortzet.

Met de stem van de jongen verandert er eveneens iets. Hij weet wat het is zijn stem niet meer onder controle te hebben. Het strottehoofd groeit, de adamsappel wordt goed zichtbaar en de stembanden worden langer. De stemwisseling treedt in. Soms schiet zijn stem uit. Zingen wordt een gruwel voor hem. Hij kent de beheersing van zijn stem nog niet. En ook dit wekt vaak bij anderen de lachlust op, maar hij kan er wel onder gebukt gaan. In lichamelijk opzicht is de intrede van de puberteit geen pretje.

Nog andere veranderingen in het lichaam, die te maken hebben met de sexuele ontwikkeling, doen zich voor. De beharing treedt op. De vrouwelijke welving. Bij de jongen ziet men in deze tijd soms bij de ogen, haren en de fijnheid van de huid iets vrouwelijks. Voordat het jongenslichaam de mannelijke structuur vertoont, heeft het eerst iets vrouwelijks. Kohnstamm wijst erop, dat fixering in deze periode homosexualiteit kan veroorzaken.

De voorgaande zaken noemt men gewoonlijk de secundaire geslachtskenmerken. Tot de primaire geslachtskenmerken behoort dan de ontwikkeling van de geslachtsorganen. Waarschijnlijk wel de belangrijkste lichamelijke ontwikkeling in de puberteit. De geslachtsrijpheid doet haar intrede. Deze geslachtsrijpheid kan lichamelijke behoorlijk aanpakken, vooral bij het meisje. Slapte, vermoeidheid, een schokkend bewustworden, grilligheid, komen voor. Maar het is ook weer zo, dat bij velen alles 'gewoon' doorgaat.

Primaire en
secundaire
kenmerken

Al de lichamelijke veranderingen staan onder invloed van een samenspel tussen de hypofyse - een klier aan de onderzijde van de hersenen - de geslachtshormonen, het groeihormoon en het hormoon van de schildklier. De hormonen hebben een grote invloed op de lichamelijke ontwikkeling van de puber.

Het verschijnsel van de acceleratie

In de lichamelijke, maar ook in de psychische ontwikkeling, doet zich een merkwaardig verschijnsel voor. Zuigelingen zijn tegenwoordig bij de geboorte langer en zwaarder dan vroeger. Ze krijgen ook eerder tanden. De kleuters raken hun melkgebit eerder kwijt. Het schoolkind wordt eveneens langer en zwaarder. Ook de intrede van de lichamelijke rijping bij met name de meisjes, geeft een vervroeging te zien. Deze vervroeging is reeds ingezet in de 19e eeuw en heeft zich sterk voortgezet in deze eeuw, vooral na 1920. Men noemt dit verschijnsel: acceleratie, versnelling. Deze versnelling of vervroeging bedraagt sinds 1870 ongeveer twee jaar. Aanvankelijk was deze versnelling bij meisjes in de stad of uit de hogere sociale lagen van de bevolking, sterker dan bij meisjes op het platteland. Ze was dus aanvankelijk in zekere zin milieugebonden. Maar dat verschil is nu wel voorbij, want de plattelandscultuur is in ons land vrijwel verdwenen.

Vervroegde
ontwikkeling

Men zoekt de verklaring voor dit acceleratie-verschijnsel in het betere voedsel. Maar ook de grotere en grovere aanbieding van sexuele prikkels door de media speelt een belangrijk rol. Men sprak in het verleden wel van een tropoïde versnelling (tropoïde = van de tropen) of van een heliogene acceleratie (heliogeen = door de zon). Men meende namelijk, dat de jeugd in de tropen een vroegere en snellere sexuele ontwikkeling doormaakte en dat dat het gevolg was van de grotere invloed van de zonnestraling aldaar. Deze opvatting is niet juist gebleken. De versnelling is namelijk het grootst in de streken met een gematigd klimaat.

Psychische
vervroeging

De vraag rijst of deze lichamelijke versnelling ook gepaard gaat met een versnelling en vervroeging op psychisch en geestelijk gebied. Vaak meent men van wel. Verschillende functies schijnen eerder tot ontwikkeling te komen dan voorheen. Als voorbeeld noemt men dan het organisatievermogen. En inderdaad, de jongeren van tegenwoordig kunnen veel beter organiseren dan het kind van jaren terug. Ook kunnen ze zich veel gemakkelijker uiten. Aan de andere kant brengt men wel naar voren, dat de jeugd minder abstract kan denken dan vroeger, minder normbesef zou hebben en minder kritisch tegenover het leven zou staan.

Soms neemt men ook aan dat er een begaafdheidsverschuiving heeft plaats gehad. Zo zou er sprake zijn van een verbetering van het technische, organisatorische en praktische inzicht, terwijl op het theoretische vlak de prestaties lager zouden zijn. Het concentratievermogen is afgenomen maar het reactievermogen is versneld.

Spreiding
in de
ontwikkeling

De verschillen in lichamelijke en psychische ontwikkeling tussen kinderen en jongeren onderling, zijn groter geworden. Ook binnen één jaargroep. Bij kinderen van zeven jaar is er reeds een spreiding in de ontwikkeling van twee jaar. Op tienjarige leeftijd is er sprake van een spreiding van drie jaar. Met dertien jaar een spreiding van vier en met zeventien jaar een spreiding van vijf jaar. Deze verschillen in de ontwikkeling naar de volwassenheid worden waarschijnlijk steeds groter. Ook zien we dat de huidige jongeren op een bepaald punt volwassen kunnen zijn, terwijl ze dat op een ander punt nog lang niet zijn. Bovendien strekt de overgang van puberteit naar volwassenheid zich ook over een langere periode uit. Zo duurt de opleiding voor een beroep thans veel langer dan vroeger. Er is nog al eens sprake van een verlengde puberteit en een uitgestelde

volwassenheid. Daardoor komt de psychische en maatschappelijke volwassenheid, de ingroei in de maatschappij steeds later, terwijl de lichamelijke volwassenheid steeds vroeger komt.

Het doorleefde lichaam

Lichamelijke veranderingen, hoe worden ze beleefd. Zijn dit slechts zaken die, naast alle andere veranderingen in de puberteit, er bij komen of is er sprake van een wezenlijke vernieuwing van de structuur van de persoonlijkheid. Bij het schoolkind is er in zekere zin sprake van een neutraal lichaam. Een jongen en een meisje doen min of meer hetzelfde met hun lichaam, gedragen zich eender, doorgaans ook in hun bewegingen. Het kind 'heeft' een lichaam als het ware. Het kan er mee doen wat het wil in zeker opzicht. Het voelt het lichaam in normale omstandigheden niet. Alleen in tijden van ziek-zijn ervaart het een lichaam te hebben.

Nu letten we eens op de puber. Door al die bovenstaande dingen gebeurt er iets heel essentieels. Men noemt dat wel: het kind 'heeft' niet alleen een lichaam - het lichaam is dan alleen een instrument waarmee men iets bereikt - maar het kind 'is' een lichaam. Het lichaam wordt bewust ervaren, het laat zich niet meer negeren, laat zich niet meer wegdenken. Het is aanwezig. Het laat zich voelen. Die lichamelijke veranderingen zijn iets heel anders dan alleen maar iets erbij. Er is sprake van een structuurverandering. Een wezensverandering. Het kinderlichaam is een heel ander lichaam geworden. De puber voelt zijn lichaam. Hij ziet het aan. Hij kan zich erover schamen. Het wanstaltige in de ontwikkeling maakt hem verlegen. De puistjes in zijn gezicht hinderen hem bijzonder. Ze kunnen hem een minderwaardigheidsgevoel bezorgen. We noemen dit woord slechts, om te laten zien, dat er veranderingen zijn opgetreden. Hij wordt er prikkelbaar door. Het lichaam vraagt aandacht, ook door de toegenomen onhandigheid. Alles gaat schoksgewijs, ongeremd, ongecultiveerd. Zo wordt het lichaam voor de puber een probleem.

'Lichaam-zijn'

Bovendien, voor het besef van de puber, presenteert zijn lichaam wie hij is. Dat betekent voor hem, dat anderen aan zijn lichaam zijn innerlijk zien, doorzien. In de waarneming van de puber wordt aan

zijn uiterlijk, zijn innerlijk verkend en gekend. Aan zijn bewegingen, zijn wijze van doen, zijn wijze van zijn. Daarom is het lichaam voor de puber ook zo belangrijk. Hij ziet zijn lichaam door de ogen van de ander. Vooral door die van zijn leeftijdsgenoten. De puber gaat bijgevolg aandacht schenken aan zijn lichaam. Hij gaat zijn lichaam verzorgen. Vooral het meisje. Tegenwoordig ook steeds meer de jongen. In dit opzicht geven de laatste jaren een eigenaardige verschuiving te zien. Het haar wordt gekamd. Het meisje wil er leuk uit zien. De kleding wordt belangrijk. Maar, de puber regelt zich hierin naar de medemens, naar de anderen. En weer: vooral naar zijn leeftijdsgenoten. Hij wil met zijn lichaam niet opvallen, niet uit de toon vallen. Hij doet als de anderen, in kleding, in houding, in gebaar. De kleding wordt aangepast. In de bewegingen bootst men elkaar na. In heel de verzorging van zijn uiterlijk, richt de puber zich op de acceptatie van de anderen, de medemens; de acceptatie van met name zijn leeftijdsgenoten. En in dat aanpassen verbergt de puber zich, verbergt hij zijn innerlijk. Hij wil schuilgaan. Eerst langzamerhand zal hij, als het goed is, een eigen stijl ontwikkelen, zoeken, vinden. In het begin zeer onhandig. De beheersing van de nieuwe motoriek, moet ook nog door hem verworven worden. En omdat dat in het begin nog op een kinderlijk niveau verkeert, wordt de correctie van de nog wat ongecontroleerde, onhandige bewegingen overdreven. Later vormt de puber zich ook in dit opzicht een eigen houding, een eigen wijze van doen. Soms zelfs uitermate zelfbewust.

Als het goed is wordt het lichaam nu ook gevormd naar de sexe. We zagen dat voor het kind het lichaam vooral instrument is. Het 'is' niet een lichaam, maar 'heeft' een lichaam. Dat heeft ook daarmee te maken, dat het kinderlichaam min of meer een 'het-lichaam', een neutraal lichaam, is. De jongen en het meisje zijn doorgaans even beweeglijk. Lopen even hard. Stoeien even hard. Maar in de puberteit wordt dat anders. Doordat het niet meer een 'het-lichaam' is maar een 'mijn-lichaam', wordt dat anders, worden de gedragingen anders. Als het goed is ontwikkelt zich daaruit de houding van het meisje en de houding van de jongen; het bewegen van het meisje en het bewegen van de jongen. We zouden kunnen zeggen: de differentiatie tussen jongen en meisje in houding en beweging treedt op. Dat is een positief verschijnsel. Het duidt een eigen, een onderscheiden bewustzijn, een onderscheiden bewustzijn

Differentiatie
in houding
en gebaar

van zichzelf aan, ook wat betreft het lichamelijke. Het is daarom niet zo'n gunstig teken dat tegenwoordig jongens en meisjes zich bijna eender kleden. Dat ze bijna eender lopen. Dat ze eender voor de dag komen. Het wijst op een uiterst geringe differentiatie. Dus ook op een heel gebrekkig eigen 'zijn', waardoor een heel povere eigen verschijning optreedt. Jongens en meisjes bouwen geen eigen levensstijl meer op. En als dat lichamenlijk zo is, dan wijst dat op ingrijpende veranderingen op het psychisch vlak. Ook daar is dan sprake van een geringere differentiatie. De jongen en het meisje verliezen daardoor het eigene. Het is bijvoorbeeld ook te merken aan het taalgebruik. Het meisje gaat dezelfde stoere, grove taal gebruiken als de jongen. Ook dit is een nivelleringsverschijnsel. Ook hier valt het onderscheid tussen jongen en meisje weg. De bedoeling van de lichaamsverandering is toch, dat de jongen uitgroeien zal tot man, het meisje tot vrouw. Door de hiervoor genoemde zaken, zal ook dat verschil wegvallen. Het heeft alles met de emancipatie van de vrouw te maken. Het is alles daar een gevolg van.

Als lichaam en ziel een eenheid behoren te zijn, dan volgt daaruit ook dat de opvoeding tot lichamenlijke volwassenheid het verschil tussen de seksen duidelijk moeten openbaren. "Man en vrouw schiep Hij hen."

Gen. 1:27

Door al deze veranderingen vragen nog meer zaken de aandacht. Het lichaam wordt een uitdrukkingsmiddel. Men kan er wat mee zeggen. Men zegt er ook wat mee. Dit is het best te zien in de flirt. Het lichaam vraagt en daagt uit. Het vraagt om een antwoord. Mede daardoor is er bij een overtreding ook een gezamenlijke schuld. Nooit komt zoiets van één kant, tenzij bij aanranding of iets dergelijks.

Het lichaam:
een uitdruk-
kingsmiddel

Het lichaam een uitdrukkingsmiddel. Veel schoner komt dit openbaar in de lichaamshouding als het juist is. Buytendijk heeft er bijvoorbeeld op gewezen dat de lichaamshouding bij de vrouw symmetrisch is. De gebedshouding heeft dat ook. Als men bidt legt men zijn benen niet over elkaar. In de gebedshouding is er sprake van symmetrie. De Joden hieven beide handen naar de hoge, als zij baden. De beweging van het meisje is ook veel meer glijdend, zwevend over de dingen, een verwijlen er bij. De bewegingen van de jongen gaan veel meer abrupt van het één naar het ander.

Uit de mogelijkheid dat de ander ten dele gekend kan worden door het lichaam volgt óók, dat de mens niet voor zichzelf bestaat, maar aangewezen is op de ander. Tot op zekere hoogte is het lichaam de brug naar de ander.

Instrument
van de geest

Het lichaam is, als het goed is, ook een instrument van de geest, van het innerlijk. Instrument is misschien een hier wat vreemd gekozen woord, maar we bedoelen er mee, dat het lichaam als het ware de uitdrukking van het innerlijk moet zijn. Men zou ook kunnen zeggen: als het goed is, kan men aan de lichaamshouding, de beweging van de mens zien wie hij is. Zo kan men oneerbiedig lopen. Ook onzedelijk.

Daar was een oude leraar. Men zei hem, toen iemand aan zijn huis voorbijging: "Dat is een kind des Heeren." Hij keek en hij antwoordde: "Ik weet het niet, hij loopt zo oneerbiedig." Misschien zult u zeggen: "Lichtvaardig geoordeeld." Toch, zó moeten lichaam en ziel één zijn.

Als lichaam en ziel in harmonie met elkaar verkeren, dan kan daar weer uit volgen, dat, waar er een afwijking in het lichamelijke is, ook de geest daaronder moet lijden. En daarmee zijn we dan bij de lichamelijke gehandicapte en zijn zorgen en moeite en verdriet, juist ook in de puberteit en het latere leven.

Als lichaam en ziel een eenheid zijn, dan volgt er ook uit dat de mens eerbied moet hebben voor zijn eigen lichaam en voor de verzorging ervan. Verwaarlozing ervan staat niet apart. Weer zien we dus, dat ook het lichamelijke niet een kwantitatief verschil, maar juist een kwalitatief verschil demonstreert. De lichamelijke veranderingen betekenen niet dat er iets bij komt, het is iets waardoor alles, het hele leven, wezenlijk verandert.

Veranderingen op psychisch gebied bij de puber

'Ik heb het met mijn eigen ogen gezien.' Vaak zeggen we zo iets. Maar houdt dat de zekerheid van de waarheid in. Wat hebben we 'gezien' en wat hebben 'wij' gezien.

Wat hebben 'we' gezien. Laten we het wat ruimer nemen. Wat hebben 'wij' wáárgenomen. Want waarnemen doen we ook door tasten, ruiken, horen en proeven. Maar wát hebben we dan waarge-

nomen. Toch maar een heel, heel klein iets. En ook maar zeer oppervlakkig. Wát hebben we waargenomen van het geschapene.

In het vorige hoofdstuk heb ik het verhaal over de inboorling uit Malakka weergegeven. Vanuit de jungle werd hij overgebracht naar Singapore en daar rondgeleid. Toen men hem naderhand vroeg wat hij allemaal gezien had zei hij, dat hij een man had gezien die wel tien trossen bananen 'droeg' (namelijk op een kar). Het bleek dus dat deze man in zijn waarnemen niet los kon komen van zijn eigen waarnemingswereld. Hij zag in de eerste plaats wat hij altijd gezien had.

Nog een voorbeeld. Als ik vroeger op de kweekschool met mijn studenten planten ging zoeken, dan zagen ze de eerste keer vrijwel niets. Alles was zo ongeveer gras. Langzamerhand gingen ze meer zien. En hoe beter ze gingen waarnemen, of misschien: hoe meer planten ze leerden kennen, hoe meer ze er ook zagen. De waarneming is dus niet een functie die op zichzelf staat. Ons hele 'zijn' is erbij betrokken. Een moeder ziet in haar pasgeboren kind heel iets anders, dan de toevallige bezoekerster of bezoeker. De bezoekerster ziet weer heel andere dingen dan de bezoeker. De vrouw die zelf kinderen ontvangen mag hebben, ziet weer heel andere dingen dan de vrouw die het moederschap niet geschonken is. Kortom het is dus wel zo, dat de waarneming van de hele persoon afhangt. Maar dan zal het ook zo zijn, dat als de persoon verandert, ook zijn waarneming verandert.

Persoon en
waarneming

Er is nog iets, dat we even noemen. "Ik heb het zelf gezien." Is dát de norm van ons kennen. Wat hebben we gezien en wat hebben we gehoord. Of is het: "Ik heb het zelf uit Zijnen mond gehoord." Er is een kennis, een waarnemen, die oneindig ver boven ons uit gaat. Ver boven wat we aanschouwen. Die ons waarnemen totaal verandert. Alle dingen kunnen nieuw gemaakt worden door het Wonder des Heeren.

Ps. 56:5 ber.

We gaan weer even terug. Ons waarnemen is dus (voor een deel) ook van onze persoon afhankelijk. En omdat nu de puber, zoals we zagen, als het ware een ander mens wordt, wordt ook zijn waarneming anders. De puber ontdekt zichzelf, zijn innerlijk, onderscheiden van dat van de ander. En zo gaat er ook in de waar-

Een sub-
jectievere
waarneming

neming een persoonlijke voorkeur optreden. Het innerlijk van de puber gaat meespreken, kleurt de waarneming. Daardoor wordt zijn waarneming, en bijgevolg ook zijn waarnemingswereld, veel subjectiever. Zit daar een gevaarlijke kant aan. Natuurlijk. Het kan zelfs zo ver gaan, dat de puber de waarnemingswereld in zeker opzicht verlaat en zich gaat verschuilen in een voorstellingswereld. In dagdromen. Dat hij wegvlucht in een wereld, losgemaakt van de zich aan hem vertonende wereld. Vlucht in een droomwereld. En dat is vaak een kwade zaak.

De aanraking

De waarneming is bij de puber dus veel subjectiever, persoonlijker gekleurd. Dit geldt ook voor de tastge waarwording. Nóóit is de aanraking volledig neutraal. Maar zeer in het bijzonder niet tijdens de puberteitsleeftijd, als het lichaam sexueel gevoelig geworden is. Een kinderlichaam kunt u aanraken. Het lichaam van een puber moet u ontzien, moet u niet aanraken. Want dat is zijn of haar lichaam. De aanraking van een meisje in die leeftijd is in geen enkel opzicht neutraal. Elke aanraking - en nu zeg ik het misschien wat overdreven - elke aanraking van het meisje door een man of door een jongen kan te ver gaan. Het is maar een kleine stap van hier tot overspel. Die aanraking verandert de mens, schudt een mens, heeft een zeer sterke invloed op een mens. De aanraking kan heel subtiel zijn. Het lichaam van een meisje in die leeftijd is niet voor mij. Dat is voor degene die haar eens liefheeft. Daar is dat lichaam voor. En daarom moeten we met de lichamelijke aanraking in de puberteit zeer voorzichtig zijn. Dat geldt voor thuis, dat geldt ook op school. Denk erom als u wat oudere leerlingen in de klas hebt. Daar zijn sterkere bomen gevallen dan u en ik. Daarom moeten we in dit opzicht de uiterste terughoudendheid betrachten en de grootste voorzichtigheid. Een man kan een meisje in de puberteit niet straffeloos aanraken. Het wordt ook niet genomen. Het meisje wil het niet, als het goed is. En de jongen die zich misschien sterk gericht heeft op dat meisje, neemt het gelukkig ook niet. Die gevoeligheid van het lichaam wijst er ons ook op, dat de lichamelijke straf in de puberteit voorbij is, ook al zou men de puber soms graag eens een draai om de oren geven. Er is in dit opzicht een groot verschil tussen een kind een tik geven en de puber. Het lichaam van de puber is zijn lichaam, is haar lichaam. Daar beschikt u niet meer over. Het is een kwestie van lichaam-zijn. Van een eigen persoonlijkheid. Het lichaam van de puber is niet meer alleen instrument.

Nu wil ik ook even wijzen op de totaal andere kant. Tegenwoordig is men er zo van overtuigd dat men al op de kleuterschool hoognodig sexuele voorlichting moet geven. Sexuele voorlichting aan een neutraal lichaam. Dat is toch eigenlijk een dwaasheid. Een lichaam dat doorgaans deze sexuele gevoelens totaal niet kent, het 'lichaam zijn' nog niet ervaart en dan sexuele voorlichting. Dan wordt deze voorlichting louter gerationaliseerd. Het lichaam moet toch eerst een doorvoeld lichaam zijn. Hoe kan men dat nu van een kind verwachten.

De waarneming van de puber wordt dus anders. Het is niet alleen de waarneming van de tast die anders wordt, ook de reuk en de smaak wijzigen zich vaak. Dat geeft soms moeilijkheden bij de maaltijd. Voedsel, dat het kind vroeger met smaak verorberde, lust het nu niet meer. Het kan ook zijn, dat de aanraking van bepaalde stoffen, bijvoorbeeld fluweel, de puber een rilling bezorgt.

Tast, reuk
en smaak

Ook de wereld van de voorstelling verandert bij de puber. Ook hier treedt een verinnerlijking op. En de wereld van het zich iets kunnen voorstellen, is al zo'n boeiend iets, al zo'n wonderlijke wereld. Juist een zuiver menselijke wereld. Het dier kan zich niet iets voorstellen. Voorstellen is een typisch menselijke functie.

De voorstel-
lingswereld

Hoe staat het nu met de voorstellingswereld van de puber. Die voorstellingswereld is vaak heel nodig voor hem. Omdat zijn wereld zo ingrijpend verandert, gebeurt het vaak, dat hij die wereld niet aankan. Dan gaat hij vluchten, zoals we zagen. Vluchten in een droomwereld.

Aan die voorstellingswereld zitten ook nog wel positieve kanten. Door die voorstellingswereld is het voor de puber mogelijk zich indringend te verplaatsen in het leven van de ander. Zo leert hij meevoelen, invoelen. Er zitten ook gevaarlijke kanten aan het vluchten in de wereld van de voorstelling. Deze. Een ieder weet wel, dat iets wat nieuw is de aandacht trekt. Ook steeds de aandacht krijgt. Bij de ontwakning van een nieuwe functie is dit ook zo. Het ontwakende sexuele leven is zo iets nieuws. Vanzelfsprekend is het daarom, dat het sexuele veel aandacht krijgt. Het gevaar dreigt, dat dit ook juist in de voorstellingswereld van de puber een grote plaats in gaat nemen. Met alle gevolgen van dien.

Die droomwereld biedt de puber ook de gelegenheid zich dáár te doen gelden, als hem dit in het dagelijks leven niet gelukt. Hoe

Een droom-
wereld

onzekerder men is, hoe krachtiger men zich juist in die droomwereld zal doen gelden. En de puber is onzeker.

Die droomwereld kan ook een heel zuivere wereld zijn. Het kan ook juist een zuivere wereld zijn als tegenhanger van de onzuiverheid van de werkelijke wereld.

Het leren

Ook het leren wordt anders bij de puber. We zagen dat voor het schoolkind feitenkennis vergaren en memoriseren erg belangrijk zijn. De basisschool moet daar sterk de nadruk op leggen en vaak een beroep doen op het geheugen, op memoriseren. De leeftijd van het schoolkind is de tijd om op te nemen. Nooit kan het kind meer opnemen dan in die leeftijd. De instelling van de puber tegenover het leren en de leerstof is heel anders. Hij leert de dingen niet meer uit het hoofd, hij kan dat ook moeilijker. De puber maakt zich de dingen eigen. Niet meer op een uitwendige, objectieve wijze als bij het schoolkind, maar meer subjectief, meer persoonlijk, innerlijk met de stof verbonden. Hij maakt zich de stof eigen, tot zijn eigendom. Tracht tot een persoonlijk standpunt daarover te komen. Daarom verandert hij doorgaans het object dat hij bestudeert; doet daarvoor de feitelijke kant van het onderwerp, objectief gezien, nog wel eens geweld aan. De puber is geen werkelijkheidsfanaticus meer, zoals het schoolkind. Het uit het hoofd leren past niet zozeer meer bij deze leeftijd.

Daarom mag de middelbare school dit niet meer in die mate van de puber eisen. Het doorzien van de dingen gaat een belangrijke rol spelen. Het feiten leren past meer bij het schoolkind. Het zich persoonlijk eigen maken, bij de puber. Het geheugen van de puber leent zich ook minder voor het leren van feiten. Het neemt niet meer zo mechanisch op. De puber probeert in de eerste plaats te begrijpen, te verklaren, te doorgronden, te doorzien. Hij wordt veel gevoeliger voor logisch geordende stof. Daarom wil de puber logische verbanden zien en doorzien. Hij probeert de zaken een plaats te geven binnen wat hij al weet. Dat vergemakkelijkt voor hem het opnemen in hoge mate. Het alleen maar woordjes leren past daarom ook niet bij de puber. Zou hij zich de kennis van een vreemde taal niet in de eerste plaats moeten verwerven door het horen spreken van die vreemde taal, door het lezen van die taal, door het zelf spreken in die vreemde taal. Zou het niet zover moeten komen dat de puber in die vreemde taal moet gaan denken, voor zover dat voor deze leerlingen mogelijk is.

Vaak treffen we bij de wat meer begaafde puber een merkwaardig verschijnsel aan wat zijn taal betreft. Hij gaat zoeken naar het juiste woord. We hebben er al iets over gezegd, toen we ons bezighielden met de taal van het kind. Vaak krijgt de puber ook de neiging zich wat sarcastisch of cynisch te uiten. Hoe zou dit komen. Zou het kunnen zijn, dat hij achter zijn cynisme zichzelf verbergt. Zich de medemens door zijn cynisme wat van het lijf houdt. De puber wil zich niet laten kennen, durft zich niet te laten kennen. Vandaar zijn cynisme. De cynicus maakt in wezen van elke persoon een ding.

Sarcasme en
cynisme

Dat doet de puber met zijn taal soms ook. Dat moet hij wel doen, als hij bang is om zijn gevoel te tonen; bang is zich te uiten. Hij is bang zijn persoonlijk leven bloot te geven. Dan toont hij het vermomd, ontledigd, afstandelijk. Dat doet hij uit zelfbescherming, als om zichzelf onkenbaar te maken. Hij is nog zo kwetsbaar. Doen we zelf ook niet vaak zo. En wij zijn meestal gearriveerd. Rusten op onze vermeende zekerheden. Wij zijn bijna niet meer persoonlijk te raken.

Dikwijls is het zo dat de puber ook slecht spreekt. Als hij leven moet met zoveel nieuwe dingen die op hem afkomen, dan is het toch begrijpelijk dat het de puber moeilijker valt zich ordelijk uit te drukken. Hij zoekt nog naar woorden om al dat nieuwe uit te drukken. Hij zoekt nog naar de juiste taal om er over te spreken. Vaak maakt hij daardoor hele lange zinnen. Eigenlijk is het een heel gunstig verschijnsel, dat hij zich zo moeilijk uitdrukt. Wij drukken ons vaak veel te gemakkelijk uit. Dat komt, omdat wij de zaken zo goed menen te kennen. Omdat wij ze ontdaan hebben van hun geheim. Vaak leeft in een gebrekkige vormgeving het wezen nog. Zijn de dingen nog niet zo zeker. Zijn we zelf nog niet zo zeker. Weten we zelf nog niet alles. Zijn de wonderen te groot om ze precies te formuleren. Dat kent de puber ook. Zijn gebrekkige taal is eigenlijk een vorm van taalkundig proberen en van een taalkundige onhandigheid. Eigenlijk is het dezelfde onhandigheid, maar nu in de taal, die de puber ook toont als hij bijvoorbeeld een baby uit de wieg haalt. Als hij dat al wil doen, dan doet hij dat ook nog onhandig. Eigenlijk moet men blij zijn met die onhandigheid. Ze kan een vorm van eerbied zijn. Een vorm van benadering van het mysterie.

Onhandigheid
in de taal

Zo is het ook met de taal. Het is vaak nog een aftasten. Een zoeken naar het juiste woord. En dat heeft juist iets aantrekkelijks.

Laten we niet vergeten: alles wordt nieuw bij de puber. Een heel nieuwe wereld. Een wereld waar hij steeds mee bezig is. Het is als wanneer we een nieuwe jas gekregen hebben, of iets anders nieuw aan hebben. We kijken bijna in elke winkelruit. Zo is het in zekere zin in psychisch opzicht ook met de puber. Hij ziet zichzelf. Hij hoort zichzelf. En soms koketteert hij met zich zelf. Iets wat nieuw is, moet ingeoeffend worden.

Misschien kunnen we hier ook een opmerking plaatsen over het verschil in ordening bij de jongen en het meisje. Waterink wijst er op, dat de jongen graag demonstreert wat hij kan. Hij toont hoe sterk hij is. Hij laat zich daarin graag bewonderen. Hij slaat daarvoor ook vaak een dwaas figuur. Dat wat betreft het lichamelijke.

In psychisch opzicht legt de jongen sterk de nadruk op het verstandelijke. Hij kan mateloos logisch zijn. Hij redeneert maar. En zo logisch. Bij het meisje liggen deze dingen weer wat anders. Toont de jongen zijn activiteit, het meisje wordt soms juist wat stiller, meer passief, gaat zich wijden. Benadert soms alles gevoelsmatig. Laat zich graag bewonderen en is aan de andere kant vaak heel slim in het ontdekken van de zwakke zijden van de volwassene. Mede daardoor is een meisjesklas in die leeftijd, voor een wat zwakke docent een ramp. Zo worden de nieuwe functies tot in het overdrevene geoefend. Door te gaan tot de uitersten. Bij de jongens door het 'bomen', bij het meisje door het 'dweepen'. En ook dat is nodig, wil de puber op den duur het juiste midden vinden.

'Bomen' en
'dweepen'

Toch kan ook dit zijn gevaren meebrengen. Vooral bij het meisje. Het dweepen kan een bijna ziekelijke afwijking worden en een gevaar met zich meebrengen, ook op onze reformatorische middelbare scholen, voor de leraren die met zo'n meisje te maken hebben.

Vaak is het ook zo, dat de jongen openlijk spreekt over zijn begeerten, over wat hij wil. Het meisje verbergt juist haar diepste begeerten. De jongen wil veroveren, het meisje wil veroverd worden. En eigenlijk toont zich hier reeds het wezenlijke van man en vrouw. Zoals we daarvan ook lezen in Genesis. "Omdat zij uit de man genomen is." En: "Tot uw man zal uw begeerte zijn, en hij zal over u heerschappij hebben." Tenminste zo was het vroeger. Zouden deze dingen veranderd zijn. Soms schijnt het. We zouden dat het nivelleringsproces kunnen noemen. Vroeger was het zo, dat

Gen. 2:23
Gen. 3:16

Het nivelle-
ringsproces

de jongen zich aan het meisje optrok als hij haar leerde kennen. Dat leidde dan bij hem tot een verfijning, tot het afleggen van het grovere. Maar is het nu niet vaak juist andersom. Leert het meisje een jongen kennen, dan gaat ze vaak direct naast hem staan, daalt af en vergroft. En nu weet ik wel, als er werkelijke liefde ontstaat, dan doet zich nog steeds een zich richten op elkaar voor, een zekere verfijning in de omgang. Maar het nivelleringsproces, waaraan vooral het meisje zich schuldig maakt op uitnodiging van de jongen, is wel één van de bedenkelijkste dingen, die zich de laatste jaren in dit opzicht hebben voorgedaan. Ook in onze kringen. Een vergroving. Een verruwing. Het is jammer, dat het meisje haar vrouwelijkheid zo gemakkelijk prijsgeeft, haar gevoel van eigenwaarde zo gemakkelijk tenietdoet. Veel beter zou zijn de ontwikkeling van een wat beschroomde, geheel eigen wijze van vrouw-zijn. Een groeien tot een zekere verfijning in gedrag en in uiterlijkheid.

Vriendschap, liefde en sexualiteit

Vriendschap is een wonderlijk iets voor de puber. Vriendschap is heel belangrijk, juist in de puberteit. Het is eigenlijk de eerste keer, dat de puber uit zichzelf treedt en zich in een zekere overgave tot de ander wendt. Niet in een volledige overgave. Dat is voorbehouden aan de liefde. Vriendschap is een elkaar verstaan op enkele terreinen. De liefde is gemeenschap op elk terrein. Dat mag men van de vriendschap niet vragen. Dan overvraagt men de vriendschap. En dat zou volkomen verkeerd zijn. Worden de grenzen der vriendschap overtreden, dan vergrijpt men zich aan de ander. Vaak vertoont de vriendschap wel enigszins de neiging om zich wat buiten de geschonken terreinen te begeven. Maar dan komt er wel een eind aan de vriendschap. Een terrein dat voor de vriendschap verboden is, is bijvoorbeeld de sexualiteit. Sexualiteit hoort bij de liefde. Heeft in het bijzonder haar plaats in het huwelijk. Men kan dit wat ouderwets vinden, maar het is wel zo. De moderne mens daarentegen geeft sexualiteit wel een plaats binnen de vriendschap. Dat is tegen Gods Woord en daarom ook psychologisch onjuist.

Liefde en
sexualiteit

Sexualiteit speelt toch wel een heel belangrijke rol in het leven van de puber. We hebben gezien, dat het lichaam veranderd is, doorleefd wordt. Het lichaam is prikkelgevoeliger geworden. Het is daarom begrijpelijk dat de sexualiteit een grote rol speelt. Elke

nieuwe functie doet dat. Dat dit gevaren met zich meebrengt, zal wel duidelijk zijn.

Zo wordt tegenwoordig de sexualiteit vaak losgemaakt van de erotiek. Ook van de wezenlijke liefde. En dat is een heel kwalijke zaak. Vooral het meisje lijdt er onder, als zij nog werkelijk meisje is. Bij het meisje neemt als regel de erotiek een grotere plaats in dan bij de jongen. Bij de jongen overheerst vaak het sexuele gevoel. Wordt de grens op dit gebied overtreden, dan kunnen zich allerlei psychische problemen voordoen.

Ook masturbatie, zelfbevrediging, een verschijnsel dat vroeger veelvuldig bij jongens in deze leeftijd voorkwam, maar tegenwoordig even vaak bij jongens als bij meisjes, wordt doorgaans nog wel als zonde ervaren. Maar, ook psychologisch kleven er bezwaren aan. Het is een bevredigd worden zonder verwerving, zonder moeite, op geheel egocentrische wijze. Het zoeken van een gelijkwaardige levensgezel, wordt dan ook belemmerd door een te sterke gerichtheid op zichzelf. Als het goed is, versmelten in de volgende periode, de adolescentie, sexuele gevoelens en psychische erotiek met elkaar. In de adolescentie, moeten sexuele gevoelens en psychische erotiek met elkaar versmelten.

We willen de sexualiteit niet bekijken als op zichzelf stand, maar ze proberen te plaatsen in het geheel. En dan moeten we de sexualiteit plaatsen in de liefde. Haar wezenlijke functie blijft ondanks wat men tegenwoordig ook beweren wil, toch plaats hebben in de liefde. De liefde van man en vrouw. Het blijft te maken hebben met de voortplanting. Dat blijft toch haar doel. Maken we ze uit dit doel los, dan misdraagt men zich jegens deze geschonken functie. Maakt men ze los uit de liefde, dan wordt ze bedreven als een lichamelijke handeling en dan schiet ze haar doel voorbij. Elke handeling die uit haar bedoeling gehaald wordt, leidt tot grote teleurstelling, vaak tot walging. En omdat sexualiteit een menselijke functie is, leidt dat tot walging van zichzelf. De sexualiteit krijgt pas haar bevrijdende werking in de wederzijdse liefde in het huwelijk. Wat anders tot grote spanning leidt, wordt nu een ontspannenheid. Ze zetelt heel vast in de overgave. En liefde is overgave. Waar geen liefde is, is de sexuele handeling in de diepste grond niet alleen een teleurstelling, maar een verschrikking. Vooral het meisje zal dit sterk ervaren, want zij is meer tot een eenheid in

Wederzijdse
liefde

deze dingen gegroeid, dan de jongen. Bij haar is het meer een haar volledig omvattend gebeuren, zetelend in haarzelf, dat haar diepste wezen raakt. Bij de jongen is het meer een deel van zijn leven. Hij kan het meer als een deelgebaarwording ervaren. Dat is ook wel begrijpelijk, want het is het meisje dat, als de Heere haar zegent, het kindeke omvangt.

Als de sexualiteit zich gaat ontwikkelen, groeit, als het goed is, tevens de erotiek. En onder erotiek versta ik dan wat anders, dan men tegenwoordig doorgaans doet. In de erotiek zit bewondering. Er ontstaat een verwondering, ook een bewondering. Het is de bewondering die de jongen voor het meisje gaat koesteren. Haar 'anders-zijn' trekt hem aan. Het is ook het meisje dat getrokken wordt naar de jongen. Iemand zei eens: "Wat is het toch eigenlijk een wonder als de jongen nog bewonderen kan en het meisje nog blozen kan. Als beiden nog schuchter zijn." Er zijn weinig dingen, die zo mooi kunnen zijn. Wat is dat eigenlijk een geluk, als dat nog kan. Wat is het toch uitermate schoon als een jongen een meisje mooi vindt, omdat ze lief is.

Liefde en
erotiek

In die erotiek zit nog een vorm van eerbied. Verering. Dat moet er blijven. Dat is heel belangrijk. Ook iets van een beginnende hoogachting. Zou liefde ooit kunnen groeien zonder hoogachting. Hoogachting voor de ander.

Liefde en
hoogachting

Liefde is niet iets van mij, het is een geschenkenheid. Een scheppingsstructuur. Iedere jongen, die van een meisje gaat houden, kent dat gevoel van bewondering, van hoogachting, kent de erotiek in deze zin. De erotiek tracht ook de dingen zuiver te houden. Het vraagt niet direct om het lichaam van de ander. Dat doet de hartstocht. De hartstocht bewondert niet, beschouwt niet, ze neemt, ze vernedert de ander, maakt de ander tot lichaam, tot ding. Hartstocht zoekt zichzelf, zoekt de bevrediging van een drift. De echte erotiek leidt tot bewondering. En uit die bewondering komt de tederheid. Die tederheid gaat in haar ongevoelendheid soms te ver. Die tederheid richt zich doorgaans ook te sterk op de ander, doet de ander op een voetstuk plaats nemen. Vaak een voetstuk dat te hoog is. Toch is die tederheid wel heel belangrijk. Ze zal zeker haar plaats krijgen in de liefde. Maar wat men bewonderd heeft en wat men lief gekregen heeft, vraagt ook om een oefening. Een beklijven, een doen voortbestaan. Een onderhouding. Een trouw. Toch is die

Trouw

erotiek, die tederheid nog geen liefde. Liefde kan er wel uit voortkomen. Liefde is in wezen overgave. Liefde zoekt zichzelf niet. Ze zoekt het beste voor de ander. En nu keren we weer even terug. In die liefde heeft de sexualiteit alleen haar plaats. In de overgave van man aan vrouw. En dan zeggen we het toch nog fout. Denkt u er maar over na. In de liefde is de sexualiteit geen handeling op zichzelf. Geen puur lichamelijk gebeuren. Blijft het dit dan kan men spreken van verkrachting. Daar wordt de liefde, de overgave, gemist. Het is hier niet de plaats om op de liefde uitvoerig in te gaan. Misschien krijgen we daarvoor de gelegenheid als we iets zeggen over de volwassenheid.

Bijbelse en
psychologi-
sche bewaren

Daarom is alleen al op zuiver psychologische gronden het sexueel verkeer vóór het huwelijk verwerpelijk. En dan spreken we nog niet eens over de Bijbelse bezwaren. Waarschijnlijk is er geen zonde, die zoveel duisternis over de ziel kan brengen, als deze. Ook op psychologische gronden is alle sexueel verkeer voor het huwelijk te verwerpen. In het bijzonder, wanneer er niet die diepe persoonlijke band der liefde in gevonden wordt. Dan wordt het sexuele losgemaakt uit de liefde en gaat zijn eigen bestaan leiden. Nooit mag ze losgemaakt worden van de liefde. Op de bodem van de onpersoonlijke vorm van geslachtsverkeer, ligt bijna altijd de verachting voor de sexualiteit en de verachting voor de vrouw. Is er wel die diepe band, ook dan zijn er, naast de Bijbelse, veel psychologische bezwaren tegen sexuele gemeenschap voor het huwelijk. De meeste van deze bezwaren worden vooral door de jonge vrouw diep ervaren. Naast het ervaren van zonde, wordt toch ook de angst voor de eventuele gevolgen, door het meisje gevoeld als iets dat diep verwond. Het liefdeleven van de jonge vrouw wordt sexueel verwrongen. Staat ze de sexuele omgang toe, dan gebeurt dit meest terwille van de jonge man, niet uit eigen diepste wens. Reeds daardoor is de volle gemeenschap verdrongen. De vrijwillige overgave is er niet. Maar ook in dit opzicht hebben er de laatste jaren verschuivingen plaatsgevonden. Moge de Heere ons en onze kinderen er voor bewaren.

Ps. 25:6 ber.

Wat blijft er zo nog over van het verwekken van een Godgeheiligd zaad. En toch, als er iets is, waar de Heere om gebeden wil worden, dan zal het dit toch ook wel zijn.

De puberteit en de middellijke weg

In de puberteit vindt er dus een wonderlijke vernieuwing in het leven plaats. Er komt een verlangen naar het doortasten en doorgronden van de dingen. Een zoeken naar de diepte, naar het wezenlijke der dingen. Vaak is dat nu ook zo in het religieuze. De puberteit is de periode, waarin de Heere het geweten verdiept, de dingen als het ware in hun wezen toont. Dat brengt ook voor de opvoeder een grote verantwoordelijkheid met zich mee. Het gaat niet meer om de feiten, ook niet meer om uiterlijkheden of om de vorm, maar om de beleving. Het gaat nooit om de vorm, maar in deze periode zeker niet. De puber wil doordringen tot het innerlijke, tot het wezenlijke, ook van de religieuze zaken. Hij heeft daarvoor nu ook psychologisch gezien de mogelijkheden gekregen. Het is dus eigenlijk vanzelfsprekend en passend in het geheel van de ontwikkeling van de puber om dat te doen. Voor de ouders valt dit wel eens niet mee. Of is het juist weer een stem, die om opmerken vraagt. We hebben in dit opzicht meestal niet veel te tonen, en nog minder doorgaans, kunnen we wijzen op waarachtige, wezenlijke, innerlijke beleving. Nu wil de Heere ons nog ééns waarschuwen door middel van onze kinderen, dat wij op een heilloze weg rustig voortwandelen. Daardoor kunnen wij ons afvragen: zijn wij op zijn best niet alleen buitenkant, zonder enige ernst, ook zonder de zorg om een wezenlijk gemis; omdat we ook dat niet kennen en ook dat niet betreuren.

De puber komt met zijn kritiek. Vaak gerechtvaardigde kritiek. Met zijn meedogenloze kritiek. Met zijn kritiek, die denkt tot het wezenlijke door te dringen. In het begin toch ook met zijn kritiek zonder zelfkennis. Ook met zijn afwijzing, die tevens een vragen is. Misschien ook met een verontrusting over óns innerlijk. Met de verwondering over ons altijd maar verder kunnen gaan. Misschien komt de puber ook met zijn zich afzetten tegen het compromis. Het compromis, dat wij doorgaans geaccepteerd hebben. Geaccepteerd als noodzakelijkheid, zeggen we dan. We moeten toch ook leven. We moeten toch ook met onze medemens kunnen omgaan. We kunnen toch niet alles absoluut stellen.

De puber
en kritiek

Dit te doorzien, hoort bij de puber. Het is een nieuwe levensfase. Iets nieuws vraagt doorgaans naar het wezenlijke, naar het werkelijke, naar het ware. Het wil, als iets afgrondelijk diep is, die

De vraag naar
het wezenlijke

diepte horen, die diepte leren kennen. En dat zonder compromis. De puber vraagt naar het absolute, naar het wezenlijke, naar het volkomene. En deze vraag naar het absolute tast niet, maar poneert. Kent en kent toch niet. Doorleeft en doorleeft niet. Vraagt, als er gesproken wordt over het Wonder, naar het Wonder zelve. Vraagt, als er sprake is van het ene nodige, naar de beleving van dat ene nodige. Vraagt er misschien zonder woorden naar. De puber wenst niet te marchanderen. Als het Wonder dan de hoogste vreugde is, dan wil het die hoogste vreugde aanschouwen. Als dat de diepste droefenis is, wil het die diepste droefenis aanschouwen. Als dat het gehele leven vervullende is, dan wil het daarnaast niets meer zien. Althans zo was het, toen de puberteit nog puberteit was, toen de puberteit nog een wezenlijke verandering was. En dat was het toch, toen er nog wezenlijke zaken beleefd werden. Toen er toch nog in zekere zin ernst met het leven gemaakt werd. Toen alles nog niet door ons verrommeld was. Toen er nog enigszins beslag lag in de gezinnen bij de ouders. Toen de kinderen nog hoorden, dat er een eeuwigheid is. Toen ze nog vernamen, dat het een allergrootst Wonder is, als een mens door de Heere gegrepen en vastgehouden wordt. Toen dat nog géén vanzelfsprekendheid was. Toen de religie nog niet alleen een zaak was van wat verstandelijke overwegingen. Toen de religie nog niet binnen menselijk bereik lag. Toen de religie nog niet afhing van je best doen; van een 'maar beginnen en dan werkt de Heere wel verder'. Toen de eerste aanslag nog een Godsdaad was, een Wonder des Heeren en dat in de voortgang ook bleef. Toen dat nog ervaren mocht worden.

Waarschijnlijk is daarom het verband tussen de puberteit en de middellijke weg geringer geworden. Thans is dat verband er bijna niet meer. Ook doordat de problematiek van de puberteit - de bezinning op zichzelf - naar de adolescentie verschoven is en bovendien minder diepgaand beleefd wordt, omdat ook daarvoor de tijd en de gelegenheid schijnt te ontbreken. De jacht er is en het stilstaan weggevallen is. Omdat de zelfgenoegzaamheid zo groot is; de verzakelijking zo wezenlijk, zo sterk, zo diep. Omdat het verwijlen weg is. In zekere zin ook het verwijlen bij het nieuwe dat ontstaat. Slechts het handelen is er. De reflexie verdwijnt.

Verdwijning
van de mid-
dellijke weg

Het lijkt wel of de middellijke weg verdwijnt. Of wij er geen aandacht meer aan schenken. En toch heeft het de Heere vaak behaagt, de middelen en de tijd waarin deze middelen het best tot hun

recht konden komen, te gebruiken. Te gebruiken voor Zijn Goddelijk werk. Dat is een Goddelijk behagen.

Als we de geschiedenissen nagaan van de leidingen des Heeren, dan vinden we vaak een aangegrepen worden juist in deze leeftijd. Dan mocht soms de verdieping leiden tot een wezenlijk gegrepen worden, tot een wezenlijk werk des Heeren. Omdat het de Heere behaagde. Nu is die verdieping van het leven in de puberteit weg. Nu verdwijnt ook de middellijke weg.

Er is een ander probleem, dat we toch ook even hier neer willen leggen. Dat is dit. Doorgaans denkt men dat de middellijke weg een evenwichtigere, een stillere weg is, dan wanneer het de Heere behaagt een mens onmiddellijk te bearbeiten. Een weg van minder diepte en minder hoogte. Van minder afronden. Meer gestadig voortgaande. Lieflijker. De bekering zou dan niet zo diep gaan, van een wat eenvoudiger niveau zijn. Geloof daar toch niets van. Zou het niet juist zó zijn, dat de onmiddellijke bekering, de plotselinge benadering, in zich heeft, een weten dat er iets geschied is. Een zekerheid gegrond op vaak zwakke gronden. Een overtuiging, die er wel is, maar die altijd haar voedsel blijft vinden in hetgeen geschied is. Een niet kunnen verliezen wat er gebeurd is. Een steeds daarop, en vaak wel terecht, terugkomen. Maar in zeker opzicht ook een vastkleven daaraan.

De middellijke en de onmiddellijke bekering

Eens las ik bij een Schotse schrijver, James Fraser, die ons een ontzaglijk dagboek nagelaten heeft, dat hij bij de toeleiding tot zijn bekering vier perioden onderscheidde. En dan voegt hij er aan toe: "En als de Heere het niet verhoed had, dan was ik in al die vier toeleidingen blijven staan." Blijven steken en daardoor voor eeuwig verloren gegaan. In elke periode rust gevonden en door Goddelijke genade uit ieder van die perioden uitgedreven.

Uitgedreven

Is het niet zo dat elke wezenlijke bekering deze zekerheid kent: "Wie zijn leven verliezen zal om Mij nentwil, die zal het vinden." Geldt dat niet voor elke wezenlijke bekering. Zonder uitzondering. Al zou ze dan geschieden in een middellijke weg of in een onmiddellijke. Dan is er geen sprake meer van een wat men noemt 'lieflijker geleid worden'. Dan is er in elke bekering die wezenlijk is, een grond van ontzetting, van duisternis, van onmogelijkheid, van een sterven, van een gestorven zijn en van een Wonder der wonderen: opstanding in Hem, Die het Leven is. Zou het niet zo zijn, dat

Matth. 16:25

- 1 Kon. 19:11 en 12 als de HEERE Elia nadert en er sprake is van een storm, een vuur, een aardbeving. Zou het dan niet zo zijn, dat als de HEERE ons uit genade nadert, er ook sprake is van onweer, storm en vuur.
- Matth. 28:2 Als bij de opstanding van de Heere Jezus Christus er een aardbeving is, evenals bij zijn sterven, zou het dan niet zo zijn, dat die aardbeving er ook is bij de opstanding van elk kind des Heeren.
- Matth. 27:51 Zou het dan niet mogen geschieden in die grote stilte, die volgt op die aardbeving, dat vuur en die grote storm. Zou er een wezenlijk verschil zijn in een onmiddellijke bekering, zoals men dat dan noemt, en een bekering in de middellijke weg. Zou niet hetzelfde geleerd moeten worden. Zou het niet juist zo zijn, dat als het de Heere behaagt gebruik te maken van de middellijke weg, dat dan juist die bekering, wat de ontdekking betreft, dieper gaat dan bij de onmiddellijke weg. Juist dieper, door de angst voor inbeelding. Juist dieper, door een al maar doorgaand vergelijken van de eigen weg met de weg der goddelozen, met de weg der nabijkomenden. Zou er dan juist niet een vergelijken zijn, steeds weer, met de weg van koning Saul, die een ander hart mocht ontvangen en toch buiten gesloten. Met de weg van een Demas, die Paulus volgde en toch de tegenwoordige wereld lief kreeg. Van een Bileam, die profetieën met een heerlijke inhoud verkondigde en toch in zijn overtreding gestorven is. Van een Judas, die vertrouwd werd door de discipelen en die toch zijn Meester verried. Zou de ontdekking veelal juist niet intenser zijn. Juist in die middellijke bekering. Zou het echt zo zijn, dat de wezenlijke zaken minder krachtig, minder diep, minder Goddelijk beleefd worden. Zou daar verschil in zijn. Zou het niet zijn: "Ik zal hun enerlei hart en enerlei weg geven." De verschillen zijn niet zo groot. Timótheüs' weg is niet minder diep en Lydia's hart dat geopend werd, is even afgrondelijk geopend als van de stokbe-waarder. "Enerlei hart en enerlei weg." Is het niet vaak juist bij ons, als er tenminste nog enig besef is, dat wij juist die middellijke weg op een afschuwelijke wijze misduiden. Om onszelf te rechtvaardigen, als wij wezenlijke zaken missen. En dan zogenaamd lieflijk geleid zijn. Ieder van Gods kinderen wordt lieflijk geleid. Afgrondelijk diep, door de onmogelijkheid heen. Want het zijn ontzaglijke zaken. Van een kind des duivels gemaakt te worden tot een kind des Lichts. Dat zijn zaken, die geschieden niet in een hoek.

Als de Heere de ziel bearbeit, geschieden er geheel andere dingen dan de ontdekking van de puberteit. Wonderen Gods gebeu-

ren er dan. Dan geschieden er alleen dingen die nooit, nooit konden en die toch geschieden. Onmogelijke zaken, wezenlijk onmogelijke, die toch gebeuren. Dan wordt men van dood levend gemaakt. Dan weet men wat dood is. Wat eeuwige dood is. Dan weet men enigszins wat zonde is, wat de toorn van God is. Dan weet men wat veroemd worden is. Wat eeuwigheid is. Enigermate. Dan weet men wat wezenlijke onmogelijkheid is. Dan weet men wat overgave is. Dan weet men wat men verdiend heeft. Naar recht verdiend. Dan is daar geen tegen ingaan meer. Dan is er een zich beschikbaar stellen. Een niet meer tegen God in gaan. Een niet meer moeten. Dan is er een ander Wonder. Paulus zegt: "Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?" "Ja", zeggen we: "Paulus." Niet alleen Paulus, maar ook Lydia, ook Timótheüs. "Enerlei weg en enerlei hart." Dan kennen al Gods heiligen enerlei dood en enerlei opstanding. Dan zijn ze allen geleid langs paden, die ze niet gekend hebben. Dan weten ze allen: "Ik ware vergaan, als ik niet vergaan was." Allen. Anders zou de Heere nooit Zijn barmhartigheid kunnen bewijzen, nooit Zijn rechtvaardigheid, nooit Zijn heiligheid. Als er geen dood was van de mens, geen verliezen van zijn leven om Christus' wil, dan zou er nooit een behouden zijn door Hem.

Hand. 9:6

"Ik ware
vergaan ..."

Daar is de mens zijn hoogmoed verloren, zijn wortelzonde. Daar heeft hij die op dat ogenblik niet meer. Daar is die hoogmoed niet meer. Want hij is er niet meer. Daar hoeft hij niet meer behouden te worden, daar heeft hij geen eigen wil meer. Dan is hij verslonden in God. En dat niet met toestemming, maar met toeëigening. Dan is het niet meer beschouwing, niet meer een ander, maar daar is het: "Ook mij, ook mij", zoals onze Catechismus zegt. Dan zijn er andere dingen gebeurd dan bij de 'puberteitsbekering'. Dan is het ontzaglijkste Wonder gebeurd. Dan is God mens geworden en God gebleven. O, onuitsprekelijk Godswonder. De beleving van: "Voor mij." Geleden voor mij. Gekruisigd voor mij. Gestorven voor mij. Begraven voor mij. Maar ook opgestaan voor mij. Een Drieëinig God verzoend met mij. "Heere, vervul ons met eerbied en diep ontzag bij de gedachte daar aan."

Gestorven
voor mij

Inhoudsopgave

Puberteit	- karakteristiek van het schoolkind- de puberteit- de moeilijkheden thuis: een voorrecht- hoe maakt het kind zich los- de ontwaking van de persoonlijkheid- met vallen en opstaan- bewustzijn van zichzelf
Lichamelijke
veranderingen	- het lichaam in verandering- primaire en secundaire kenmerken- het verschijnsel van de acceleratie- het doorleefde lichaam- differentiatie in houding en gebaar- instrument van de geest
Psychische
veranderingen	- de waarnemingswereld van de puber- de voorstellingswereld van de puber- het leren- 'bomen' en 'dwepen'- het nivelleringsproces- vriendschap, liefde en seksualiteit
De middellijke weg	- de vraag naar het wezenlijke- de middellijke en onmiddellijke bekering- "enerlei hart, enerlei weg"- gestorven voor mij